

YO‘L-TRANSPORT HODISALARI TO‘G‘RISIDA TUSHUNCHASI.YTH TURLARI.

Soliyev Dilshodjon Otajonovich,Furqat

tuman Texnikumining Yo‘l harakati qoidalari va

harakat xavfsizligi fani o‘qituvchisi

Annotatsiya:Mazkur mavzuda yo‘l-transport hodisalari (YTH) tushunchasi, ularning kelib chiqish sabablari, asosiy turlari hamda jamiyat va iqtisodiyotga ta’siri keng yoritiladi. Shuningdek, YTHlarning oldini olish choralariga ham alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar:Yo‘l-transport hodisasi, avtohalokat, xavfsizlik, haydovchi, piyoda, transport vositasi, yo‘l harakati qoidalari, to‘qnashuv, ag‘darilish, jarohatlanish.

Yo‘l-transport hodisalari jamiyat uchun jiddiy xavf tug‘diruvchi muammolardan biridir. Ularning asosiy sababi inson omili bilan bog‘liq bo‘lib, ehtiyotsizlik va qoidalarga amal qilmaslik asosiy o‘rin tutadi. YTHlarning oldini olish uchun har bir haydovchi va piyoda mas’uliyatli bo‘lishi zarur. Xavfsiz yo‘l harakati — har bir inson hayotini saqlab qolishning muhim omilidir.

Yo‘l-transport hodisalari (YTH) zamonaviy jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Har kuni dunyoning turli hududlarida minglab transport vositalari ishtirokida turli xil avtohalokatlar sodir bo‘ladi. Bu hodisalar natijasida insonlar jarohatlanadi, ba’zida esa halok bo‘ladi, shuningdek katta miqdorda moddiy zarar yuzaga keladi. Shu sababli yo‘l-transport hodisalari nafaqat texnik yoki

transport bilan bog‘liq muammo, balki ijtimoiy, iqtisodiy va hatto demografik muammo sifatida ham qaraladi.

Yo‘l-transport hodisasi deganda yo‘l harakati jarayonida transport vositalari ishtirokida sodir bo‘lib, insonlarning sog‘lig‘iga zarar yetkazadigan yoki ularning hayotiga xavf tug‘diradigan, shuningdek transport vositalari, yo‘l inshootlari yoki yuklarga moddiy zarar yetkazadigan hodisa tushuniladi. Bu hodisalar ko‘pincha kutilmagan tarzda yuz beradi, lekin ularning asosiy sabablari odatda oldindan ma‘lum bo‘ladi.

YTHlarning kelib chiqishida eng katta omil bu — inson omilidir. Haydovchining tajribasizligi, e‘tiborsizligi yoki yo‘l harakati qoidalariga amal qilmasligi ko‘plab avariyalarga sabab bo‘ladi. Masalan, tezlikni me‘yordan oshirish, xavfli quvib o‘tish, svetofor signallariga rioya qilmaslik, mast holda transport boshqarish kabi holatlar YTH yuz berish ehtimolini keskin oshiradi. Bundan tashqari, piyodalar ham ko‘pincha yo‘lni noto‘g‘ri kesib o‘tishi yoki belgilangan qoidalarga amal qilmasligi orqali hodisalarga sabab bo‘lishi mumkin.

Yo‘l-transport hodisalarining yana bir muhim sababi — transport vositalarining texnik nosozligidir. Masalan, tormoz tizimining ishlamasligi, rul boshqaruvidagi muammolar yoki shinalarning yaroqsizligi avariya xavfini oshiradi. Shu sababli transport vositalarini muntazam texnik ko‘rikdan o‘tkazish juda muhim hisoblanadi.

Bundan tashqari, yo‘l sharoiti ham YTH yuzaga kelishida muhim rol o‘ynaydi. Yo‘llarning sifatsizligi, chuqurliklar, belgilar va chiziqlarning yetishmasligi, yoritish tizimining yaxshi ishlamasligi haydovchilarga qo‘shimcha qiyinchilik tug‘diradi. Ob-havo sharoitlari ham muhim omil hisoblanadi. Qor, yomg‘ir, muzlama yoki tuman paytida ko‘rish darajasi pasayadi va yo‘l sirpanchiq bo‘lib qoladi, bu esa avariya xavfini oshiradi.

Yo‘l-transport hodisalari turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Eng keng tarqalgan turi bu — transport vositalarining o‘zaro to‘qnashuvidir. Bunda ikki yoki undan ortiq avtomobil bir-biriga uriladi. Bunday holatlar ko‘pincha tezlikni oshirish yoki masofani saqlamaslik natijasida yuz beradi. Shuningdek, transport vositasining to‘siqqa urilishi ham keng tarqalgan bo‘lib, bunda avtomobil daraxt, ustun yoki devorga borib uriladi.

Yana bir tur — transport vositasining ag‘darilishi. Bu odatda keskin burilishlarda yoki yuqori tezlikda harakatlanish natijasida yuz beradi. Ayniqsa, og‘ir yuk mashinalari bunday hodisalarga ko‘proq uchraydi. Piyodalarni urib yuborish esa eng xavfli YTH turlaridan biri bo‘lib, ko‘pincha og‘ir oqibatlariga olib keladi. Chunki piyodalar transport vositasiga nisbatan himoyasiz bo‘ladi.

Mototsikl va velosipedchilar ishtirokidagi hodisalar ham alohida e‘tiborga loyiq. Ular ochiq transport vositasida harakatlangani sababli kichik to‘qnashuv ham jiddiy jarohatlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, transport vositasidan yo‘lovchining tushib ketishi yoki avariya natijasida avtomobilning yonib ketishi kabi holatlar ham uchrab turadi.

YTHlarning oqibatlari juda og‘ir bo‘lishi mumkin. Eng achinarlisi — inson hayotining yo‘qotilishidir. Bundan tashqari, ko‘plab odamlar turli darajada jarohat oladi va ba’zida nogiron bo‘lib qoladi. Moddiy zarar ham katta bo‘ladi: transport vositalari, yo‘l infratuzilmasi va yuklar zarar ko‘radi. Bu esa iqtisodiyotga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Oilalar o‘z yaqinlarini yo‘qotadi yoki ularni davolash uchun katta mablag‘ sarflashga majbur bo‘ladi.

Shu sababli yo‘l-transport hodisalarining oldini olish juda muhimdir. Eng avvalo, haydovchilar yo‘l harakati qoidalariga qat’iy rioya qilishi kerak. Tezlikni me’yorida saqlash, xavfsizlik kamaridan foydalanish, mast holda transport boshqarmaslik eng asosiy talablar hisoblanadi. Piyodalar ham belgilangan joylardan o‘tishi va yo‘l qoidalariga amal qilishi zarur.

Davlat darajasida esa yo‘l infratuzilmasini yaxshilash, yo‘llarni sifatli qurish va ta‘mirlash, zamonaviy belgilar va svetoforlar o‘rnatish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, transport vositalarini texnik nazoratdan o‘tkazish tizimini kuchaytirish ham YTHlarni kamaytirishga yordam beradi. Aholi o‘rtasida yo‘l harakati xavfsizligi bo‘yicha targ‘ibot ishlarini olib borish ham muhim choralardan biridir.

Yo‘l-transport hodisasi (YTH) — bu transport vositalari ishtirokida yo‘l harakati jarayonida sodir bo‘ladigan, insonlarning jarohatlanishi yoki halok bo‘lishi, transport vositalarining shikastlanishi, yuklarning zarar ko‘rishi yoki boshqa moddiy talafotlarga olib keladigan hodisadir.

YTHlar zamonaviy jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Har yili dunyo bo‘yicha millionlab odamlar turli darajadagi yo‘l hodisalariga duch keladi. Bu esa nafaqat inson hayoti va sog‘lig‘iga, balki iqtisodiyotga ham katta zarar yetkazadi.

Yo‘l-transport hodisalari ko‘pincha quyidagi omillar ta‘sirida yuzaga keladi:

1. Haydovchilarning e‘tiborsizligi yoki tajribasizligi
2. Yo‘l harakati qoidalariga rioya qilmaslik
3. Tezlikni oshirish
4. Spirtli ichimlik yoki giyohvand moddalar ta‘sirida boshqarish
5. Yo‘l sharoitining yomonligi
6. Transport vositasining texnik nosozligi
7. Ob-havo sharoitlari (tuman, yomg‘ir, qor)

Yo‘l-transport hodisalarining turlari

Yo‘l-transport hodisalari turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi. Eng keng tarqalgan turlari quyidagilar:

1. Transport vositalarining o‘zaro to‘qnashuvi

Bu eng ko‘p uchraydigan YTH turi bo‘lib, ikki yoki undan ortiq transport vositalari bir-biri bilan urilishi natijasida yuzaga keladi. Masalan:

1. Qarama-qarshi yo‘nalishda harakatlanayotgan mashinalarning to‘qnashuvi
2. Yon tomondan urilish
3. Orqadan kelib urilish

2. Transport vositasining to‘siqqa urilishi

Bu holatda avtomobil daraxt, ustun, devor yoki boshqa statsionar obyektga uriladi. Ko‘pincha tezlikni nazorat qilmaslik sabab bo‘ladi.

3. Transport vositasining ag‘darilishi

Avtomobil muvozanatini yo‘qotib, yon tomonga yoki butunlay ag‘darilib ketadi. Bunga keskin burilish, yuqori tezlik yoki yo‘lning sirpanchiligi sabab bo‘ladi.

4. Piyodalarni urib yuborish

Bu turdagi YTH eng xavfli hisoblanadi, chunki piyodalar himoyasiz bo‘ladi. Ko‘pincha piyodalar yo‘lni noto‘g‘ri kesib o‘tishi yoki haydovchi e‘tiborsizligi sababli sodir bo‘ladi.

5. Velosipedchi yoki mototsiklchilar bilan bog‘liq hodisalar

Bunday hodisalarda ikki g‘ildirakli transport vositalari ishtirok etadi. Ular himoya darajasi past bo‘lgani uchun og‘ir oqibatlariga olib kelishi mumkin.

6. Transport vositasidan yo‘lovchining tushib ketishi

Harakat paytida eshikning ochilib ketishi yoki xavfsizlik qoidalariga amal qilinmasligi natijasida yo‘lovchi tushib ketadi.

7. Transport vositasining yonib ketishi

Texnik nosozlik yoki avariya natijasida transport vositasida yong'in yuzaga keladi.

YTHlarning oqibatlari

Yo'l-transport hodisalari quyidagi salbiy oqibatlarga olib keladi:

1. Insonlarning halok bo'lishi yoki nogiron bo'lib qolishi
2. Moddiy zarar (transport vositalari va infratuzilmaning buzilishi)
3. Ijtimoiy muammolar (oila va jamiyatga ta'siri)
4. Iqtisodiy yo'qotishlar

YTHlarning oldini olish choralari

Yo'l-transport hodisalarini kamaytirish uchun quyidagi choralar muhim:

1. Yo'l harakati qoidalariga qat'iy rioya qilish
2. Haydovchilarning malakasini oshirish
3. Transport vositalarini muntazam texnik ko'rikdan o'tkazish
4. Yo'l infratuzilmasini yaxshilash
5. Tezlikni nazorat qilish va kameralar o'rnatish
6. Aholi o'rtasida targ'ibot ishlarini olib borish

Xulosa qilib aytganda, yo'l-transport hodisalari inson hayoti va jamiyat uchun katta xavf tug'diradi. Ularning oldini olish esa har bir insonning ongli ravishda qoidalarga amal qilishi bilan bog'liq. Har bir haydovchi va piyoda yo'lda mas'uliyat bilan harakat qilsa, ko'plab baxtsiz hodisalarning oldini olish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi Qonuni
2. Yo'l harakati qoidalari (YHQ) — O'zbekiston Respublikasi

3. Avtomobil transporti xavfsizligi bo'yicha o'quv qo'llanmalar
4. Transport va logistika bo'yicha ilmiy maqolalar
5. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) yo'l xavfsizligi bo'yicha hisobotlari